

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ. ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА

УДК 378.147:008-057

DOI: 10.37026/2520-6427-2022-110-2-88-95

Григорій ПУСТОВІТ,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри природничо-математичної освіти
Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Анотація. У статті схарактеризовано сутність аксіологічних засад професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти в сучасних філософсько-культурологічних, соціально-педагогічних і психолого-педагогічних парадигмах та освітніх методологічних конструктах. Схарактеризовано три групи цінностей сучасної вищої освіти. Зокрема до першої групи віднесено цінності, що забезпечують формування освітнього, соціального і духовного досвіду майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти; до другої групи увійшли життєво важливі цінності, які покликані сформувати в означених фахівців система вищої освіти; до третьої групи належать цінності, що є провідними у становленні соціально активної особистості майбутнього

фахівця в галузі культури як громадянина і патріота.

Обґрунтовано класифікації цінностей у філософсько-культурологічному, психологічному, педагогічному та соціологічному контекстах. Окреслено характеристику провідних особистісних цінностей із трьох позицій: як цінність державну, цінність суспільну та цінність особистісну. Визначено ієрархію життєво важливих особистісних цінностей майбутніх фахівців у галузі культури, доведено їхню актуальність у побудові аксіорозвивального середовища сучасного закладу вищої освіти.

Ключові слова: аксіологічні засади, цінності, ціннісні орієнтації, класифікації цінностей, життєво важливі особистісні цінності, майбутні фахівці в галузі культури, заклад вищої освіти.

Hryhorii PUSTOVIT,

Doctor of Pedagogy, Professor,
Professor of the Department
of Natural and
Mathematical Education,
Rivne Regional Institute
of Postgraduate Pedagogical Education,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0001-7754-0249
e-mail: h.pustovit@gmail.com

AXIOLOGICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF CULTURE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS: FROM THEORY TO PRACTICE

Abstract. The article was characterized the essence of values in the contemporary philosophical and cultural, social and pedagogical, psychological and

pedagogical paradigms, and educational methodological structures. Axiological principles were revealed as the extrapolation of values, that in addition to needs

and interests are an important binding link between society and the individual.

In the paper were allocated and characterized three groups of values of modern education so within the first were grouped values that are distinctive of those educational institutions that are translators of educational, social, and spiritual experience. The second group was assigned vital personal values for the future experts in the field of culture, which should be generated in the process of professional background in higher education institutions so that they can feel comfortable in their future professional activity. Whereas, in the third group we were assigned those values that should be leading currently in the formation of future experts in the field of culture as a socially active identity, citizen, and patriot.

The work was described the current classification of values in the philosophical and cultural, psychological, and pedagogical contexts. It was given the characteristics of the leading personal values of future experts in the field of culture, which should be formed in the axiological surroundings in the higher education institutions from three positions: public value, social value, and personal value. It was proved that the priority granted to personal values, individually conscious attitudes future experts in the field of culture to the level and quality of the gained knowledge, established competencies.

Key words: axiological principles, values, value orientation, classification of values, vital personal values, future experts in the field of culture, the higher education institution.

Постановка проблеми. Розвиток демократичного і громадянського суспільства, суттєві трансформації в останні місяці особистісного ставлення переважної більшості пересічних громадян до держави, її незалежності та свободи, на фоні цинічної й безглуздої агресії москвіти проти нашого народу, проти кожного із нас, вимагає пошуку нових дієвих підходів до сутності й змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти, внаслідок чого має бути сформована їхня система цінностей і ціннісних орієнтацій, національна гідність, патріотизм, активна громадянська позиція, відданість ідеалам добра, справедливості та миру. Це зі свого боку передбачає якісне оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти відповідно до пріоритетних цілей сучасного освітнього простору держави, яке полягає в актуалізації положень щодо: цілісного розвитку особистості завдяки забезпеченню зростання її розумового, етичного, естетичного, емоційного, фізичного та соціального потенціалу; підготовки молоді до праці, активної ролі в економічному та громадському житті суспільства; формування вмінь і навичок ефективної діяльності в умовах швидких змін технологій та мультикультурного суспільства; розвитку навичок наукового мислення, критичного осмислення дійсності; формування вмінь і навичок (життєво важливих компетентностей) вибудовувати власну життєву траєкторію розвитку, відповідального ставлення до власних дій і вчинків у соціальному середовищі, готовності відстоювати незалежність і територіальну цілісність нашої держави.

Підтвердженням важливості розв'язання окреслених вище завдань є положення Закону України «Про освіту», в змісті якого метою освіти визначено всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору (Закон України «Про освіту», 2017). У зв'язку з цим зауважимо, що саме цінності та ціннісні орієнтації є фундаментом вітчизняної освіти, а отже, провідною умовою формування майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. У сьогоdnішній Україні реалізація інноваційної парадигми сучасної освіти, тобто «освіти на основі цінностей», не є чимось принципово новим. Інша річ, як цей теоретико-прикладний підхід реалізується на практиці. З огляду на те, що домінування псевдоцінностей гальмувало розвиток України впродовж двох із половиною десятиліть, ціннісна проблематика в суспільстві, що опинилося на зламі, набула нині особливої актуальності. Сьогодні цінності втратили суто теоретичне значення і стали питанням виживання для всієї української нації, а для окремого індивіда – пошуком сенсу життя у кризовому світі.

На сучасному етапі реформування освітнього простору держави особливої актуальності набули питання формування ціннісної сфери майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти, оскільки відбулася докорінна зміна системи цінностей українського суспільства. Так, у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, а також Законі України «Про вищу освіту» зазначається необхідність створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формування покоління, здатного навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства на основі сформованих національних та загальнолюдських цінностей (Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті, 2002; Закон України «Про вищу освіту», 2016).

Таким чином, проблема цінностей у філософсько-культурологічному контексті, а тим більше в сучасній вищій освіті й соціальному житті, набула незаперечної актуальності та стала однією з провідних у поступальному розвитку українського суспільства. Саме тому нині у визначенні пріоритетності набуття майбутніми фахівцями у галузі культури в закладах вищої освіти системи цінностей особливої актуальності набув аксіологічний підхід, що забезпечує системність в організації процесів формування їхніх цінностей і ціннісних орієнтацій на основі засвоєння загальнолюдських, соціально значущих (національних, локальних) і професійних (освітніх) цінностей. Водночас міждисциплінарний підхід як екстраполяція сучасних теорій

філософської та культурної антропології, соціології, філософії освіти, соціальної психології і педагогіки насамперед сприяє залученню теоретичних і практичних форм, методів і засобів створення аксіорозвивального середовища з метою підвищення якості підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти (Андрущенко, 2013).

У філософсько-культурологічному, історико-педагогічному, психолого-педагогічному та соціально-педагогічному контекстах проблема вивчення сутності понять «цінність» та «ціннісні орієнтації» поступово набула сучасних обрисів упродовж другої половини ХХ століття. Ще більше уваги цим питанням почали надавати у перші роки ХХІ століття, із проголошенням незалежності України і кардинальною зміною парадигмальних конструктів в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства, зокрема й в освіті. Вивчення цінностей у їхньому філософсько-культурологічному аспекті стали предметом досліджень вітчизняних філософів освіти (В. Андрущенко, В. Кремень), психологів (І. Бех, М. Боришевський, В. Васютинський, Л. Долинська, Г. Костюк, Р. Павелків), педагогів (В. Гриньова, О. Вишневецький, І. Зязюн, В. Лозова, Г. Троцько, О. Савченко, О. Сухомлинська, Л. Хомич та ін.).

Мета статті – на основі аналізу філософсько-культурологічних, психолого-педагогічних і соціальних парадигмальних конструктів виокремити й схарактеризувати аксіологічні засади сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти, екстраполювавши їх на процеси екзистенціалізму або філософії існування окремо взятої особистості в сучасному швидкоплинному соціумі як унікальної і в той же час духовно збагаченої, здатної до самостійного вибору власної долі, завдяки ієрархічно вибудованій системі сформованих провідних особистісних цінностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінності в сучасних філософсько-культурологічних, соціально-педагогічних і психолого-педагогічних парадигмах та освітніх методологічних конструктах є властивістю того чи іншого суспільного предмета чи явища, а за своїм змістом вони мають задовольняти насамперед потреби, інтереси, бажання як окремої особистості, так і окремої групи людей. Водночас серед значного переліку цінностей є цінності, що не піддаються сумніву, як-от добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба, мир. До того ж ці цінності можуть бути ідеалом у житті людини, а отже, можемо констатувати, що сформовані цінності і ціннісні орієнтації дають змогу схарактеризувати ті чи інші якості майбутніх фахівців у галузі культури, спрямування їхніх учинків, поведінки і діяльності у майбутній професійній діяльності. Останнє ще раз підтверджує актуальність положення про важливість формування їхніх провідних життєво важливих особистісних цінностей у становленні та розвитку як соціально активних громадян нашої держави. У зв'язку з цим можемо зробити висновок, що саме цінності відіграють провідну роль у формуванні світогляду людини, а тому можуть розглядатись як основа її вчинків і діяльності. Підтвердженням правильності цього висновку є думка М. Головатого про те, що «...цінності складають

основу життєдіяльності людини – це історично складені модули, способи зв'язку її свідомості, буття та світу» (Головатий, 1999).

Відповідно у процесі формування зростаючої особистості на кожному етапі онтогенезу, на думку І. Беха, «...формується певні моральні норми і ціннісні орієнтації, що поступово ускладнюються і в результаті набувають ознак системи норм чи цінностей, прийнятих нині в українському суспільстві» (Бех, 2007, с. 7–16).

Отже, можемо підсумувати, що цінності не лише певною мірою наділені повторюваністю у межах українського суспільства і певних часових межах, що розкриває їхню соціальну природу, вони також є невід'ємною складовою внутрішнього світу особистості, її індивідуального буття. Як наслідок, цінності та ціннісні орієнтації, поряд із потребами та інтересами, є важливою поєднуючою ланкою між суспільством та окремо взятою особистістю. Разом із тим, цінності також необхідні для того, щоб схарактеризувати сутнісні ознаки суспільства та результати вчинків і дій його членів, а це зі свого боку дає змогу пояснити основи їхніх потреб, мотивації та установок, що в кінцевому підсумку визначають спрямування вчинків, поведінки і діяльності останніх. Таким чином, цінності як багатовимірний феномен відображають цілі людини, вони впорядковані за ступенем їхньої значущості для кожного конкретного індивіда, до того ж вони емоційно забарвлені, а тому є провідними спонуканими до дії (Бех, 2018).

Зважаючи на викладене вище, зауважимо, що аксіологічний аспект професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти на основі цінностей стає дедалі актуальнішим, оскільки в умовах обмеженості в часі, безмежності в інформаційному просторі та приналежності до віртуального світу соцмереж саме заклад вищої освіти набуває провідних ознак певного мікросвіту та є зменшеною моделлю суспільства, своєрідною екосистемою, в якій постійно відбуваються взаємодії, і яка себе або саморегулює, або ні (Кремень, 2010).

Освіта, в основу якої покладено цінності та ціннісні орієнтації, допомагає створити ефективне аксіорозвивальне середовище закладу вищої освіти, що підвищує рівень академічних досягнень, розвиває вміння і навички спілкування, взаємодії та співпраці майбутніх фахівців у галузі культури. Зі свого боку актуальність вирішення проблеми орієнтації у світі цінностей, що постійно змінюється, відповідно детермінувало необхідність посилення уваги до аксіологічної проблематики у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти. Таким чином, цінність сучасної вищої освіти полягає в тому, що вона, з одного боку, готує зростаючу особистість до ефективної життєтворчої діяльності в суспільстві, а з іншого – формує цю особистість як професіонала, громадянина і патріота, здатного приймати незалежні, автентичні рішення, щоб позитивно змінювати себе та суспільство, в якому живе (Ручка, 2012). У такому контексті цінності є своєрідними духовними опорами, що впорядковують у свідомості особистості оточуючу дійсність, привносять в неї певний особистісний сенс та оціночні моменти. Отже, оцінити нинішню систему цінностей українського соціуму на відповідність

переліченим завданням видається актуальним насамперед у тих сферах, де відбувається формування людського капіталу та його реалізація – в освіті (Балакірева, Левін, Ноур, 2012).

Ураховуючи аксіологічний контекст професійної підготовки фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти, варто мати на увазі, що значення цінностей освіти виходить далеко за її межі, оскільки вплив цінностей на соціокультурні, морально-духовні й етичні сфери людського буття є сьогодні одним із визначальних чинників особистісного розвитку не тільки майбутніх фахівців у галузі культури в системі вищої освіти, а й суспільства загалом. У цьому контексті В. Киричок актуалізує увагу на тому, що «...цінності наповнюють сенсом існування людини і суспільства» та «...вони значною мірою характеризують насамперед духовний світ людини», а отже «...цінності є опосередкованим культурним еталоном, який має трансцендентний характер, що виходить за межі індивідуальної свідомості» (Киричок, 2008, с. 991–992).

На сьогодні, як підтверджують результати аналізу проблеми цінностей, усталеної та їхньої загально-визнаної класифікації практично ще не створено. Одні науковці характеризують цінність як об'єктивну сутність речей, другі – як власне цінність, грошову вартість предмета, треті – ототожнюють із поняттям особистісного чи загальносуспільного блага, корисності для особистості, четверті – пов'язують із суб'єктивною значущістю цього предмета для життєдіяльності людини, п'яті – з його властивостями задовольняти потреби та інтереси (Ручка, 2012).

Визнаною сьогодні класифікацією цінностей у філософсько-культурологічному аспекті, в межах якої здійснюється їхній розподіл на світоглядні, релігійні, етичні, естетичні, моральні, економічні, є цінності людського буття, що відповідають цінностям навколишнього соціокультурного простору, зокрема й освітнього. Зважаючи на це, аналіз аксіологічних конструктів вищої освіти як системи дає змогу виокремити ці цінності у три групи й схарактеризувати їх.

До першої групи нами віднесено цінності, що характерні для тих освітніх інституцій, що є трансляторами освітнього, соціального і духовного досвіду, відповідно і цінностей, які в сукупності є важливим соціокультурним екзистенціалом, що набуває характеру імперативу у формуванні саме загальнолюдських і національних цінностей особистості, та які можна віднести до одвічних цінностей на кожному етапі розвитку цінностей суспільних. У зв'язку з цим В. Кремень актуалізує положення про те, що «...однією із серйозних проблем в освіті є формування в дітей і молоді сучасної системи цінностей. Ми повинні ставитися до цього надзвичайно відповідально, тобто формувати цінності, які б дали змогу кожній особистості успішно влитися в сучасне суспільство» (Кремень, 2010). В означеному вище контексті наявні всі підстави для висновку, що освіта, зокрема і вища освіта, стала сьогодні рушійною силою соціального прогресу в державі та розглядається нині як неперечно важлива цінність для українського суспільства. Така освіта спрямована насамперед на втілення в життя української національної ідеї. Вона підпорядкована консолідації

українського народу в українську політичну націю, яка прагне жити в співдружності з усіма народами і державами світу (Васютинський, 2006).

До другої групи нами віднесено насамперед основні життєво важливі для майбутніх фахівців у галузі культури особистісні цінності, які система вищої освіти має сформувати, а в подальшому розвинути, щоб вони не тільки ставали достатньо освіченими й вихованими відповідно до запитів суспільства, а й мали змогу комфортно почуватись у майбутній професійній діяльності.

До третьої групи нами віднесено ті цінності, що нині мають бути провідними у становленні фахівця-професіонала, соціально активної особистості, громадянина і патріота.

Отже, аналіз сутності трьох груп цінностей дає підстави зробити висновок, що ціннісний (аксіологічний) аспект вищої освіти має сьогодні розглядатися у трьох взаємопов'язаних площинах: перша площина, в межах якої освіта визначається складовою державної політики, відповідно саме держава зацікавлена у розвитку освіти та надання цій сфері пріоритетного державного значення; друга площина, в межах якої освіта розглядається як незаперечна суспільна цінність, оскільки інтелектуальний, культурний, моральний, економічний і творчий потенціал нашого суспільства в сукупності складає основу сучасного громадянського суспільства; у межах третьої площини освіта розглядається як провідна особистісна цінність (Васютинський, 2006).

У психологічному аспекті розроблено ряд класифікацій цінностей, в яких вони переважно структуруються за предметом або змістом об'єктів, на які спрямовані (соціально-політичні, моральні, економічні та ін.), або ж за суб'єктом ставлення (суспільні, цінності соціальних груп, колективні та індивідуальні) (Коберник, 2008).

У педагогічному контексті поширеною є думка про розмежування цінностей на дві основні групи:

1. Колективістські – об'єднують цінності, що відповідають способу життя дітей і молоді в колективі: ці сформовані цінності відповідають способу життєдіяльності майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти, починаючи від родини і закінчуючи суспільством. На думку І. Беха, сьогодні «...завдання педагога полягає в тому, щоб спрямувати силу групи на формування в кожного її члена суспільно значущих цінностей і самовідповідальності за свої вчинки та суспільну поведінку, а також запобігати особистісно деструктивним груповим діям» (Бех, 2003, с. 21).

2. Індивідуалістські – включають цінності, що характеризують інтереси конкретного індивіда (Савченко, 2005, с. 39–41).

Також наявні й інші класифікації цінностей, наприклад, за:

- 1) об'єктом засвоєння – матеріальні, морально-духовні;
- 2) метою засвоєння – егоїстичні, альтруїстичні;
- 3) рівнем узагальненості – конкретні, абстрактні;
- 4) способом вияву – ситуативні, стійкі;
- 5) роллю в діяльності людини – термінальні, інструментальні й фундаментальні, або ж вищі цінності

(інструментальні – цінності (цінності-засоби) для досягнення звичайних, зокрема і буденних, цілей; у ролі інструментальних цінностей зазвичай розглядаються особистісні риси, що допомагають людині в житті: ввічливий, відповідальний, розумний, хоробрий, чесний тощо; термінальні – цінності, що є самоцінними (до них відносять повноцінну любов, щастя, безпеку, внутрішню гармонію, відчуття завершеності, мудрість, комфортне життя, натхнення, свободу тощо); фундаментальні цінності, або ж вищі цінності, – цінності, що вінчають складну і багатоярусну ціннісну систему і відображають фундаментальні відносини і потреби окремої особистості чи групи людей; вищі цінності характеризують усе те, з чим пов'язується, а в подальшому – визначається їхнє власне життя, з чим нерозривно пов'язана їхня доля як громадян і патріотів. Ось чому вищі цінності, як правило, мають загальнолюдський характер; це частина матеріальних, духовних і соціально-політичних цінностей, що зазвичай мають загальнонародне і загальнолюдське значення: мир, життя народу чи людства, цінності суспільного ладу, уявлення про справедливість, волю, гідність, незламність тощо;

б) змістом діяльності – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні та ін.);

7) приналежністю – особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні, загальнонародні (національні), загальнолюдські цінності.

У той же час у соціологічному аспекті цінності розглядаються як норми або регулятори діяльності окремо взятого індивіда чи окремої групи і навіть громади чи суспільства. У цих межах доцільним є їхній поділ на: цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-цілі, цінності-засоби на ін. (Бех, 2010; 2018). Тому, на нашу думку, аксіосфера майбутніх фахівців у галузі культури охоплює значне розмаїття не лише цінностей, а й відповідно ціннісних орієнтацій – етичних та естетичних, політичних, правових, релігійних та інших, що формуються на відповідному соціальному і духовному ґрунті. У зв'язку зі складністю побудови їхньої аксіосфери та в інтересах вичерпного її розкриття необхідно схарактеризувати насамперед провідні особистісні цінності. Така характеристика можлива саме на основі результатів аналізу цінності сучасної вищої освіти, що має бути здійснена з трьох позицій: як цінність державна, цінність суспільна та цінність особистісна. Останнім часом пріоритет надається саме формуванню в освітньому полі держави особистісних цінностей молоді. Це насамперед дає змогу схарактеризувати сутність їхнього індивідуально умотивованого й усвідомленого ставлення до рівня та якості здобутих знань, сформованих умінь і практичних навичок (життєво важливих компетентностей, що мають бути сформовані в закладі вищої освіти). За цієї умови особливої актуальності набуває проблема виокремлення ієрархії особистісних (індивідуальних) цінностей майбутніх фахівців у галузі культури, що сьогодні є визначальними у екстраполяції цінностей вищої освіти на процеси їх формування.

Ураховуючи складні часи розвитку сучасного громадянського суспільства на тлі агресії московії проти

нашої держави доцільною є побудова нової ієрархії особистісних цінностей зростаючої особистості, що дозволяє їй усвідомити свою ідентичність і неповторність, тісний взаємозв'язок власного життєвого шляху з долею українського народу і держави загалом, результати своєї поведінки, вчинків і діяльності насамперед із позиції усталених у суспільстві моральних норм і правил. Зважаючи на це, провідною особистісною цінністю є *гідність*, що не може бути успадкованою чи вродженою рисою характеру, а є цінністю, що формується і розвивається, зокрема й через певні суперечливі ситуації чи у процесі подолання викликів і загроз сучасного світу. Ключова ідея гідності полягає в тому, що зростаюча особистість самим фактом свого народження заслуговує на те, аби суспільство визнавало її індивідуальність та переконання, що натомість зобов'язує її з повагою ставитися до законних інтересів інших та суспільства загалом, а отже, бути гідним його (Ціннісні орієнтири сучасної української школи. МОН України, 2019).

У логічній єдності з попередньо аналізованою провідною особистісною цінністю, що має бути сформована в майбутніх фахівців у галузі культури у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти, а тим паче у наші дні, є *патріотизм*. Означена цінність окреслена нами як відображення усвідомленої гордості за надбання національної культури, мови, історії, традицій, культурних здобутків народу, його історичних досягнень, пам'яті про тих, хто віддав своє життя за незалежність і територіальну цілісність України. За своєю сутністю патріотизм є відображенням: сформованої здатності особистості зберігати свою національну ідентичність і гідність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави; усвідомленого суспільного інтересу у своїй повсякденній творчій життєдіяльності; розуміння, що для патріота важливо не тільки бути носієм культури рідного народу, але й повсякчас розвивати свою життєтворчість відповідно до нинішніх інтересів побудови загального блага для всіх народів, які живуть в Україні; готовності діяти в інтересах українського народу, зберігати й примножувати його культурно-історичні надбання й добробут, захищати інтереси країни у разі збройної агресії проти неї. Отже, сьогодні важливим є культивування ставлення дітей і молоді до солдата як до захисника Батьківщини та героя.

Водночас сьогодні особливої актуальності набуває розуміння сутності патріотизму через призму його розгляду не як утвердження всього українського на тлі формуванням зневажливого, зверхнього ставлення до культур, традицій, вірувань та мов інших народів, а як особистісної цінності, що є відображенням усталених в українському суспільстві морально-етичних норм поведінки, співпраці чи взаємодії у процесах формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації. Отже, патріотизм як провідна особистісна цінність відображає весь процес «...становлення громадянина України, патріота своєї держави, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну, незалежну, демократичну, правову і соціально державу, здатного виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, цивілізовано

відстоювати їх, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві» (Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді, 2021).

Зважаючи на викладене вище, в майбутніх фахівців у галузі культури в аксіорозвивальному середовищі закладу вищої освіти має бути сформована також така особистісна цінність як *справедливість*. Її утвердження набуває особливої актуальності у наші дні, що має забезпечити умови створення близького оточення у межах творчого студентського об'єднання, студентсько-викладацького колективу закладу вищої освіти, міста і країни загалом. Важливо, щоб усі суб'єкти аксіорозвивального середовища закладу вищої освіти під час аналізу й оцінювання освітніх результатів майбутніх фахівців у галузі культури і навіть у повсякденному соціальному житті формували прагнення до гармонійного співіснування та творчої співпраці.

Ще однією особистісною цінністю, що має формуватися і розвиватися у сучасному закладі вищої освіти, враховуючи визначені й схарактеризовані нами попередні особистісні цінності майбутніх фахівців у галузі культури, є *чесність*. Її сутність, за нашим переконанням, є віддзеркаленням правди, характерної для сучасного українського суспільства, а також орієнтиром у формуванні бажання і мотивів побудови чесних і відвертих стосунків з іншими, без лицемірства чи бажання приховати суттєве або ж виглядати краще в очах інших. Крім того, означена особистісна цінність є важливим детермінуючим чинником і водночас умовою створення атмосфери довіри, необхідної для комфортного діалогу й співпраці на принципах рівності та гідності, демократії й гуманізму, толерантності та справедливості усіх суб'єктів аксіорозвивального середовища закладів вищої освіти.

Узагальнюючи зазначене вище, можемо констатувати, що чесність як особистісна цінність є ще й показником сформованості здорового мікроклімату в закладі вищої освіти. Вона розглядається нами як основа наступної провідної особистісної цінності, що має бути сформована в закладі вищої освіти, – *довіри*. Як підтверджують результати аналізу освітньої практики сучасних закладів вищої освіти, означена особистісна цінність забезпечує формування комфортних міжособистісних і міжкультурних стосунків та творчої співпраці. Завдяки їй сформованості відкриваються необмежені можливості у побудові довірливих та толерантних стосунків майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти. Водночас довіра передбачає реалізацію права кожного на помилку та її усунення.

В означеному контексті детермінується необхідність формування ще однієї важливої особистісної цінності майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти – *рівності* (тобто рівність незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, соціального походження, майнового стану, мовних або інших ознак). Загалом основою рівності є розуміння і визнання іншої особи (викладача, студента чи студентки, іншого дорослого) як рівноправного суб'єкта взаємодії і співпраці. Характерною ознакою цієї особистісної цінності є насамперед сформована повага до іншої особи, а отже, усвідомлення та визнання

її права на іншу думку і свободу її вираження. Водночас рівність як важлива категорія життєдіяльності майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти не повинна абсолютизуватися. Саме тому сьогодні актуалізується завдання формування у всіх суб'єктів освітнього процесу розуміння того, що рівність можливостей для них не означає рівність кінцевого результату (пердусім результатів освіти). Отже, можемо констатувати, що сутність рівності полягає у створенні умов, коли всі суб'єкти творчого освітнього середовища вищого закладу освіти дотримуються неупередженого ставлення один до одного, тобто є рівноправними партнерами в процесі спілкування й співпраці, толерантно ставляться до поглядів один одного, визнають право на їх відмінність, узгоджують свої позиції у вирішенні спільних завдань. Саме за цих умов у закладі вищої освіти забезпечується ефективний розвиток здібностей і талантів майбутніх фахівців у галузі культури на основі партнерства і толерантного ставлення між викладачами, іншими студентами чи студентками, дорослими та громадою.

Отже, логічним є обґрунтування ще однієї провідної особистісної цінності – *толерантності*, що сьогодні має незаперечне значення як для поступального розвитку не лише окремої особистості, студентсько-викладацького колективу закладу вищої освіти, але й загалом українського суспільства. За своєю сутністю толерантність означає повагу, розуміння і прийняття багатого різноманіття культур, притаманних нашому українському суспільству, форм самовираження і способів проявів власної індивідуальності, особливо в аксіорозвивальному середовищі закладу вищої освіти. Означена особистісна цінність проявляється насамперед у шанобливому ставленні до інших людей, зокрема представників етнічних, національних, релігійних, расових груп, соціальних верств населення, а також у ставленні до їхніх поглядів, звичаїв та вірувань. Зважаючи на це, ціннісним орієнтирами сучасної вищої освіти має стати саме усвідомлення, сприйняття і утвердження надбань різних культур у свідомості та самосвідомості майбутніх фахівців у галузі культури і, відповідно, на цій основі – суттєве підвищення їхньої мультикультурної освіченості.

Наступною важливою особистісною цінністю, що має бути сформована в майбутніх фахівців у галузі культури у процесі професійної підготовки є *соціальна відповідальність*, тобто дотримання морально-етичних вимог і соціальних норм, що вважаються загальноновизнаними в нашому суспільстві та сприяють його сталому розвитку та ефективній соціальній взаємодії. Водночас соціальна відповідальність має передбачати усвідомлення особистістю своєї ідентичності у контексті корисності її діяльності як для неї самої, так і для студентського колективу закладу вищої освіти, громади чи суспільства загалом. Розуміння сутності соціальної відповідальності перед суспільством – це насамперед повага до себе, власних учинків і дій, спрямованих на розвиток української держави. Важливою є необхідність формування стійкої громадянської позиції майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти через усвідомлення та зрілість сутності самостійного вибору власного шляху життєтворчості

з готовністю брати відповідальність за своє нинішнє і майбутнє життя.

Незаперечної актуальності сьогодні також набуває формування такої особистісної цінності майбутніх фахівців у галузі культури в закладах вищої освіти як *свобода*, що є однією з ознак людської екзистенції. Ця особистісна цінність безпосередньо базується на сформованій волі, що є рушійним чинником подальшої побудови власної життєвої траєкторії. Отже, саме особистість з її сформованою волею, прагненнями та ідеалами, індивідуальними особливостями власного розвитку, наявними недосконалостями та помилками має фундаментальне право робити у своєму житті як стратегічний, так і повсякденний вибір, що є необхідною умовою самореалізації завдяки власному творчому потенціалу. Свобода дає право кожній особистості на вільний розвиток власних потенцій, самореалізацію своїх бажань, намірів та ідей із метою досягнення успіху у процесі здобуття якісної освіти. Як особистісну цінність свободу слід розглядати крізь призму відповідальності, поваги до морально вивірених суспільством норм і правил поведінки. В означеному контексті її зміст корегується дисципліною та готовністю особистості відповідати перед педагогом, товаришами, батьками чи громадою за власні вчинки, результати поведінки і діяльності.

Важливим аспектом розуміння майбутніми фахівцями у галузі культури того, що істинна свобода передбачає обов'язково повагу до свободи інших є сформовані вміння, навички та переконання щодо поваги до суспільних і духовних цінностей українського народу. Наступною важливою думкою є розуміння твердження «свобода від...», що притаманно насамперед тоталітарному суспільству. Відповідно твердження «свобода для...» передбачає розуміння особистістю провідних цілей власного розвитку і саморозвитку завдяки спрямуванню своїх вольових зусиль на індивідуальну і соціально активну життєтворчість у соціокультурному середовищі держави, підвищення власного інтелектуального і духовного потенціалу, набуття соціально важливого досвіду. Отже, розуміння особистісної свободи у всьому розмаїтті вільної від утисків і обмежень творчої самостійної діяльності, проявів власної активності у вирішенні різноманітних як індивідуальних, так і суспільно важливих проблем, а також вільного прояву власних почуттів, співпереживання, турботи про інших є надзвичайно необхідним сьогодні для всіх українців.

Сьогодні, коли українська нація піднялася на боротьбу за незалежність, особлива роль належить такій цінності як *турбота*, котра за своєю сутністю передбачає співчуття і бажання допомогти іншим, тобто має насамперед діяльнісний характер. Водночас турбота як особистісна цінність є комплексом сформованих умінь і навичок не лише співчувати, але й співпереживати людині, тобто активними діями або хоча б активним слуханням включатися у її життя. Таким чином, ця особистісна цінність як умова виживання передбачає потребу особистості розвивати у собі щире бажання допомогти іншому, піклуватися про нього. Крім того, важливим за цих умов є формування у свідомості майбутніх фахівців у галузі культури розуміння турботи

не лише як опіки, за якої всі, про кого дбають, ні за що не несуть відповідальності, а й можливості допомогти іншому. Отже, в аксіорозвивальному середовищі закладу вищої освіти мають бути сформовані та розвинуті вміння і навички (ключові компетентності) приділення турботи іншому як певного паритету між тим «Де?» «Коли?» і «Кому?» саме необхідно надати допомогу та тим, «Коли?» і «Кому?» краще цього не робити.

Висновки. Узагальнюючи основні теоретико-прикладні засади аксіологічного підходу до вирішення проблеми цінностей і ціннісних орієнтирів здобувачів вищої освіти у процесі впровадження теорії цінностей у педагогічну практику, необхідним є актуалізація уваги на механізмах саморегуляції, вищою формою якої є самодетермінація, тобто здатність майбутніх фахівців у галузі культури діяти внутрішньо усвідомлено й послідовно, на основі сформованих внутрішніх рефлексивних механізмів та мотивів у прийнятті рішення й управління власною поведінкою чи діяльністю.

Перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи основні теоретико-прикладні засади одного з підходів, аксіологічного, до вирішення проблеми цінностей і ціннісних орієнтирів сучасної вищої освіти у процесі впровадження теорії цінностей у педагогічну практику, необхідним є здійснення системних досліджень із характеристики механізмів саморегуляції, вищою формою якої є самодетермінація, тобто здатність майбутніх фахівців у галузі культури діяти внутрішньо усвідомлено й послідовно, на основі сформованих вищих рефлексивних внутрішніх мотивів у прийнятті рішення й управління власною поведінкою чи професійною діяльністю. Актуальним є здійснення досліджень із вивчення процесів розвитку комунікативних компетенцій майбутніх фахівців у галузі культури в закладі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html (дата звернення: 22.02.2022).

Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: затверджена Указом Президента України від 17.04.2002 № 347. *Освіта*. 2002. 24 квітня – 1 травня. С. 2–16.

Про вищу освіту: Закон України. URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/> (дата звернення: 16.06.2022).

Андрущенко, В. (2013). Інтеграція цінностей: педагогічний досвід Європи. Стаття І. *Вища освіта України*. Велика Хартія Університетів. № 1. С. 5–10.

Головатий, Н. Ф. (1999). Соціологія молоді: курс лекцій. Київ: МАУП. 224 с.

Бех, І. Д. (2007). Ціннісні наголоси у сучасному вихованні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський. Вип. 10. Т. 1. С. 7–16.

Бех, І. Д. (2018). Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ; Чернівці: Букрек. 320 с.

Кремень, В. Г. (2010). Освіта в контексті сучасних соціокультурних змін. *Проблеми та перспективи*

формування національної гуманітарно-технічної еліти: в 3-х ч. Вип. 27 (31). Ч.1. С. 13–18.

Ручка, А. О. (2012). Цінності і смисли як компоненти соціокультурної реальності. *Смислова морфологія соціуму* / за ред. Н. Костенко. Київ. С. 91–123.

Балакірева, О. М., Левін, Р. Я., Ноур, А. М. (2012). Цінності освіти і праці як передумова сталого розвитку українського суспільства. *Український соціум*. № 3 (42). С. 7–30.

Киричок, В. А. (2008). Цінності. *Енциклопедія освіти* / Академія пед. наук України / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер. С. 991–992.

Васютинський, В. О. (2006). Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*: зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ. Т. 8. Вип. 6. С. 40–45.

Коберник, Л. О. (2008). Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта*: науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. № 4–5. С. 28–33.

Бех, І. Д. (2003). Виховання особистості: у 2 кн. *Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади*: навч.-метод. видання. Кн. 1. Київ: Либідь. 280 с.

Савченко, Л. (2005). Вивчення ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. *Рідна школа*. № 8. С. 39–41.

Ціннісні орієнтири сучасної української школи. (2019). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (дата звернення: 15. 06. 2022).

Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді: затверджена МОН України від 16.06.2015 № 641. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863> (дата звернення: 23.03.2022).

REFERENCES

Pro osvitu: Zakon Ukrainy [On education: Law of Ukraine] vid 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html (data zvernennia: 22.02.2022).

Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti [National doctrine of the development of education of Ukraine in the XXI century]: zatverdzhena Ukazom Prezidenta Ukrainy vid 17.04.2002 № 347. *Osvita*. 2002. 24 kvitnia – 1 travnia. S. 2–16.

Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine]. URL: <http://fedmet.org/analytics/zakon-ukraini-pro-vishhu-osvitu/> (data zvernennia: 16. 06. 2022).

Andrushchenko, V. (2013). Intehratsiia tsinnostei: pedahohichniy dosvid Yevropy [Integration of values: the pedagogical experience of Europe]. *Stattia I. Vysycha osvita Ukrainy*. Velyka Khartiia Universytetiv. № 1. S. 5–10.

Holovatyi, N. F. (1999). *Sotsyolohyia molodezhy* [Sociology of youth]: kurs lektsiy. Kyev: MAUP. 224 s.

Bekh, I. D. (2007). Tsinnisni naholusy u suchasnomu vykhovanni [Value emphasis in modern education]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*: zb. nauk. pr. Kamianets-Podilskyi. Vyp. 10. T. 1. S. 7–16.

Bekh, I. D. (2018). Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei [Personality on the way to spiritual values]: monohrafiia. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek. 320 s.

Kremen, V. H. (2010). Osvita v konteksti suchasnykh sotsiokulturnykh zmin [Education in the context of modern socio-cultural changes]. *Problemy ta perspektivy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity*: v 3-kh ch. Vyp. 27 (31). Ch.1. S. 13–18.

Ruchka, A. O. (2012). Tsinnosti i smysly yak komponenty sotsiokulturnoi realnosti [Values and meanings as components of sociocultural reality]. *Smyslova morfolohiia sotsiumu* / za red. N. Kostenko. Kyiv. S. 91–123.

Balakirieva, O. M., Levin, R. Ya., Nour, A. M. (2012). Tsinnosti osvity i pratsi yak peredumova staloho rozvytku ukrainskoho suspilstva [Values and meanings as components of sociocultural reality]. *Ukrainskyi sotsium*. № 3 (42). S. 7–30.

Kyrychok, V. A. (2008). Tsinnosti. Entsyklopediia osvity [Values. Encyclopedia of Education] / Akademiia ped. nauk Ukrainy / hol. red. V. H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter. S. 991–992.

Vasiutynskyi, V. O. (2006). Tsinnisno-orientatsiini ploshchyny suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Value orientation planes of modern Ukrainian society]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichniy psikhologii*: zb. nauk. prats In-tu psikhologii im. H. S. Kostiuca NAPN Ukrainy / za red. S. D. Maksymenka. Kyiv. T. 8. Vyp. 6. S. 40–45.

Kobernyk, L. O. (2008). Rol ta mistse tsinnisnykh oriientsatsii u formuvanni osobystosti [Role and place of value orientations in personality formation]. *Nauka i osvita*: nauково-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho tsentru NAPN Ukrainy. № 4–5. S. 28–33.

Bekh, I. D. (2003). Vykhovannia osobystosti [Personality education]: u 2 kn. *Osobystisno oriientovanyi pidkhd: teoretyko-tekhnohichni zasady*: navch.-metod. vydannia. Kn. 1. Kyiv: Lybid. 280 s.

Savchenko, L. (2005). Vyvchennia tsinnisnykh oriientsatsii suchasnoi studentskoi molodi [Study of value orientations of modern student youth]. *Ridna shkola*. № 8. S. 39–41.

Tsinnisni oriientyry suchasnoi ukrainskoi shkoly [Value orientations of the modern Ukrainian school]. (2019). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf> (data zvernennia: 15. 06. 2022).

Kontseptsiiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditei i molodi [Concept of national and patriotic education of children and youth]: zatverdzhena MON Ukrainy vid 16.06.2015 № 641. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS24863> (data zvernennia: 23.03.2022).

Дата надходження до редакції: 15.06.2022